

rendszert, mely jeles erőket is megbénít és üdvös törekvéseket is sikertelenné tesz. Igen, én azt hiszem, hogy nálunk sok ember nincsen a maga helyén; de egy szóval se állítom, hogy nem teszi meg bárki is legjobb tudása szerint és kellő buzgalommal kötelességét, és úgy vagyok meggyőződve, hogy a rendszer megváltoztatásával olyanokban is nyerhetünk értékes dolgozó társakat, a kik most nem tudják kellően érvényesíteni erejüket.

Lesz-e felszólalásomnak sikere, nem tudom; de nem vagyok minden reménység nélkül, mert közoktatásunk élén oly férfi áll, a ki igazán komolyan dolgozik és komolyan akarja a legjobbat. Ha egyszer-máskor téved, az is csak onnan van, mert maga nem tehet mindent és mert nagyon könnyen megnyerhető minden javaslatnak, mely üdvösnek ígérkezik. De tudjuk jól, mennyi helyes és egészséges eszme származik tőle vagy nyert benne lelkes pártfogót. Reményilem és óhajtom, hogy a középiskolák felügyeletének ügyét is tegye minél előbb megfontolása és buzgalma tárgyává.

HEINRICH GUSZTÁV.

IFJUSÁGI ELŐADÁSOK A KOLOZSVÁRI NEMZETI SZÍNHÁZBAN.

Az ifjusági előadások ügye, a mely Budapesten, úgy látszik, csődöt mondott, a kolozsvári nemzeti színházban, mondhatom, teljes sikerre jutott. Az országos tanáregyesület kolozsvári köre már tavaly kezébe vette ezt az ügyet. Kovács Dezső a tanári kör 1900 szept. 22-iki gyűlésén felolvasást tartott az ifjusági előadásokról s tervezetet mutatott be a szempontok kijelölésével. A kör elfogadta a tervet és bizottságot küldött ki az ifjusági előadások sorozatának megállapítására és ellenőrzésére. E bizottság alulírt elnöklete alatt több ülést tartott az előadások megvitatása, a technikai rendezés, a conference-ok megtartása ügyében annyival inkább, mert a színház viszonyai többször módosítást kívántak az előre megállapított tervezeten. Így pl. a márcziusra kitűzött *Oresteia* a vendégszereplő Jászay Mari betegsége miatt egészen elmaradt, *Shakspeare-tragédiát* pedig csak egyet lehetett adni, Julius Cæsart. Mindamellett a 15 előadásból álló cyklus — általában minden második vásár-

nap délutánján — mind a szinpadai niveau, mind anyagi és erkölcsi tekintetben fényesen bevált. Zsúfolt ház előtt folyt le minden előadás. Kolozsvárnak, e «kis Athénnek» — mint Wlassics miniszter úr elnevezte — tíz tanintézete volt képviselve mindeniken és kapósak voltak az ifjúság által esetleg el nem fogyasztott jegyek is, mert nagyok is örömmel nézték végig ezeket az előadásokat, melyeket a nézőtér mosolygó arczai még vonzóbbakká tettek. Örömmel és büszkeséggel tanúsítom, hogy ifjúságunk kifogástalan magatartásával első sorban biztosította az előadások erkölcsi sikerét. S ez a lelkes ifjúság bizonyosságot is tett végül hálájáról és lelkesedéséről: ezüst koszorúval róta le háláját a Csikós előadása alkalmával Szentgyörgyi Istvánnak, színházunk páratlan művészenek és Dr. Janovics Jenőnek, a színház művezetőjének a ki jelenleg a szegedi színház igazgatója.

A tavalyi cyklus a következő előadásokból állott:

A conferenccot tartotta

- | | |
|---|------------------|
| 1. Katona: Bánk bán | Széchy Károly. |
| 2. Shakspere: Julius Cæsar | Csengery János. |
| 3. Berczik: Himfy dalai | Kovács Dezső. |
| 4. Csiky: A nagymama | Janovics Jenő. |
| 5. Vörösmarty: Csongor és Tünde | Halász Ignác. |
| 6. Kisfaludy K.: A kérők | Versényi György. |
| 7. Gaál J.: Peleskei nótárius | Kiss Ernő. |
| 8. Molière: A fősvény | Haraszi Gyula. |
| 9. Tóth Ede: A falu rossza | Sólyom János. |
| 10. Shakspere: Szentivánéji álom | Gyalui Farkas. |
| 11. Szigligeti: Liliomfi | Vezsenyi Béla. |
| 12. Szigligeti: Czigány | Kovács Dezső. |
| 13. Madách: Az ember tragédiája | Erdélyi Pál. |
| 14. Szigligeti: II. Rákóczi F. fogsága | Márki Sándor. |
| 15. Szigligeti: Csikós | Janovics Jenő. |

Feltűnik talán, hogy a sorozatban gyakran szerepel Szigligeti. Ennek oka egyrészt az, hogy a *Czigány* és a *Csikós Szentgyörgyi Istvánnak* olyan cabinetalakítása, a melyet legalább is «páratlan»-nak kell neveznünk.

A bevezető előadásokat, a melyeknek talán a középiskolai tanítás is hasznát fogja venni, a cyklus befejeztével egy hat íves füzetben ki is adtuk, első sorban az ifjúságnak szánt emlék gyanánt.

A tavalyi előadások sikerét legjobban bizonyítja az, hogy a most folyó színi évad kezdetén a tanári kör és a színház új igazgatója Megyeri Dezső egyértelműleg folytatni kívánta az ifjúsági előadásokat. A tanári kör újra kiküldte a tavalyi bizottságot s az előadások megkezdődtek. Az idei, 14 előadásból álló sorozatba a következő darabok vannak fölvéve:

Bánk bán,	Trónkereső,
Coriolanus,	Szökött katona,
Macbeth,	Mukányi,
Tudós nők,	Sárga csikó,
Szeleburdi,	A király házasodik,
Marót bán,	A toloncz,
Pártütők,	Szigetvári vértanuk.

A bizottság kívánta Sophokles egyik tragédiáját és Göthe Iphigeniáját is. Ezeket azonban a színházi igazgatóság egyelőre nem ígérhette meg.

Nov. 10-ikén került színre Coriolanus. Talán nem lesz egészen érdektelen e folyóirat olvasói előtt ha ez előadáshoz tartott conferenceomat ide iktatom.

Shakspere Coriolanusa.

Shakspere római tragédiái közt az utolsó, bár történeti rendben az első: Coriolanus. Julius Cæsart 1602-ben, Antonius és Cleopatrát 1607/8-ban, Coriolanust 1610-ben írta a költők királya. Mindhárom tragédiának mozgalmas, küzdelmes átmeneti korszak a talaja. Julius Cæsarban a köztársaság végső, elkeseredett küzdelme megy végbe a lábrakapó monarchiával. Antoniusban viszont a monarchiának belső válságát látjuk teljes megerősödéséig. Coriolanusban magának a köztársaságnak ifjukorába, az arisztokrata és demokrata elem küzdelmébe nyult vissza a költő.

A tryannus-királyokat kiűzték, a szabadságot megteremtették, de inkább csak a patriciusok számára. A nép csak olyan szolgaságban sinylett mint azelőtt, sőt jobban érezte helyzeté nyomasztó voltát, mert csak kötelességeket teljesített, vérént ontotta Róma nagyságáért, de polgári és emberi jogokat nem élvezett. Ezért megindítja a küzdelmet a nemesség ellen, hogy az államban való érvényesülését kivívja, s a több mint százados küzdelem a plebejusok

teljes diadalával végződik. Mindjárt a küzdelem elején Appius Claudius, majd Coriolanus hatalmas alakja tűnik szemünkbe. Ő az arisztokrata pártiak, a népet megvető, de hazaszerető nemesnek mintaképe, a népjognak hadat izenő arisztokrata görög első nagy áldozata. Nem csoda, ha emberfölötti alakja, a minőnek már Plutarchos rajzolja, magára vonta Shakspeare figyelmét.

Minden költeménynél, de kivált az eposznál és drámánál, fontos és elsőrendű kérdés az inventio kérdése, vagyis az: honnan vette tárgyát a költő? Teljesen új tárgyat a legnagyobb lángész sem talál ki: az epikus költő nemzete meglevő mondáit dolgozza föl, ha hitelre és érdeklődésre akar találni; a drámaíró az emberi életet tükrözteti vissza, ha az igazság erejével akar hatni reánk. Shakspeare is római történelemből, még pedig a görög Plutarchostól írt életrajzából merítette tárgyát, ép úgy, mint a másik két római tragédiát is Plutarchostól vette, kinek párhuzamos életrajzait North Tamás fordította angolra, Amyot francia fordítása nyomán. Mindhárom művében bámulatos híven csatlakozott Plutarchos előadásához, de még bámulatosabb az a művészet, melylyel Coriolanusban a gazdag történeti anyagot dramatizálni tudta. Mert a költő nem elégszik meg az események pusztá elénk-állításával: a költészet — mint Aristoteles mondja — philosophusabb, mint a történetírás. A költő nemcsak pusztá történeti tényekkel dolgozik, hanem erős képzelettel is: neki mindent kell sejténie, mindent tudnia, hogy bevilágíthasson személyeinek lelkébe s tetteik rugóit, legbensőbb énjüket is megismertesse velünk.

Önök, ifjú barátaim, kétségkívül jól ismerik Coriolanus történetét egyrészt Livius előadásából, másrészt Tárkányinak országszerte ismert, régebben balladának nevezett költeményéből. Tárkányi épen Liviust követi és Coriolanus anyja nála is csaknem ugyanazon szavakkal indítja meg fia szívét, mint Liviusnál. Livius előadásából azonban csak a főbb tényeket tudjuk meg, de nem ismerjük meg belőle Coriolanust, az embert. Másképp rajzolja s behatóbban jellemzi Coriolanust Plutarchos az ő párhuzamos életrajzaiban, melyben Alkibiadessel hasonlítja össze. «Coriolanus tesz bizonyosságot — úgy mond — azok mellett, a kik azt állítják, hogy a nemes és erős természet, *ha nevelése hiányzik*, mint a termékeny föld, mely kellő művelésben nem részesül, a jó gyümölcs mellett sok rosszat is terem. Mert lelke sokoldalú ereje és szilárdsága heves és munkás ösztönt keltett föl benne nagy dolgok iránt; de fék-

telen indulatossága, hajlíthatatlan dacza nehézkessé és alkalmatlanná tette az emberekkel való érintkezésben. És azok, a kik csodálták az élvezetekkel, fáradalmakkal és anyagi javakkal szemben tanúsított közönbösségét s azt önmérsékletnek, lelki erőnek nevezték, a társadalmi együtt létben még azok sem tűrhették ellenszenves, kellemetlen és fenhéjázó viselkedését.» Ime, már Plutarchos is arra törekszik, hogy megértesse velünk Coriolanus lelkét. De téved, mikor lelke káros irányát a nevelés *hiányának* tulajdonítja. Ő maga mondja, hogy mint atyátlan árva, *kit anyja nevelt*, bebizonyítja, hogy az árvaság nem akadály arra nézve, hogy valaki *derék emberre* legyen. Azt is mondja róla, hogy a fő ok, a mely a dicsőségre indította, anyja öröme volt: há örömeben anyja könyek közt szorította keblére, az volt az ő legnagyobb boldogsága.

Shakspere éles szeme megtalálta ezekben a nyitját Coriolanus jellemének, Férfias lelkületű anyja, férjét elveszítvén, egyetlen fiába helyezte minden dicsőségét. Minden áron dicsőségre, mások fölött való kitűnésre nevelte fiát. A királyi családból való származás okozta büszkeségét, a jeles tulajdonaira büszke önérzetet, a becsvágyat, tetterőt, dicsőségszomjat a lehető legmagasabbra csigázta benne. A költő, mint lelekbúvár, a legnagyobb gonddal rajzolja ki előttünk Volumniának fiára tett hatását. «Ha férjem volna — mondja Volumnia menyének — jobban örülnék távollétén, melyben dicsőséget szerez, mint ölelésein, mikkel szerelmét tanúsítja.» Tudnunk kell ugyanis, hogy míg az antik tragédia kész bevégzett jellemeket hoz színre s nem magyarázza, hogy lettek olyanokká, a milyenek, addig Shakspere, a modern tragédia megteremtője, arra törekszik, hogy hőse jellemét csirájában is bemutassa, szemünk láttára fejleszse tovább s még kitűzött útjától eltérését is magyarázza, természetessé tegye. Sophokles Antigonéje pl. a testvéri szeretet önfeláldozó hőseként jelenik meg előttünk, s teljes elismerésünkre, bámulatunkra méltó; de jobban értenők és bámulat helyett több szeretettel adóznánk neki, ha tudnók, hogyan fejlődött jelleme a nőies-gyöngye Ismene mellett olyan heroikussá. Shakspere-é az a nagy érdem, hogy hőse jellemét megérteti, minden oldalról megvilágítja s páratlan művészettel hinti el azokat az elemeket, a melyekből a jellem megalakult. Kétszeresen fontos ez Coriolanusnál, kinek jelleme látszólag olyan ellentétes elemekből van összetéve.

A költőnek meg kellett értetni, hogy egy hazájának önzetlenül szolgáló páratlan hős hazája esküdt ellenségével köt frigyot hazája

romlására, aztán anyja kérésére mégis eláll boszujától, bár sejtí, hogy halál lesz érte a jutalom attól az ellenségtől, a kivel hazája feldúlására indult. Mindennek a forrása mértéktelen becsvágya és határtalan önérzete, a melyet anyja plántált bele, nem gondolvá meg, hogy a mi ő benne, az otthon élő asszonyban hamu alatt szunynyadó parázs, az tettere kész fiában a nyilvános élet küzdő terén mint emésztő láng fog kilobbanni. Az ilyen nevelés, a mely nem szoktatja a gyermeket alázatosságra, önlegyőzésre, hanem vágyainak, indulatainak korlátlan érvényesítésére készíti, válságos veszedelmek magvát hinti el.

Coriolanus, a ki talán a harcok istenével is hőiesen szembe szállana, nem tud erőt venni saját felgerjedt indulatán. Haragjában nem néz sem istent, sem embert. Tudva, hogy hozzáfogható vitéz nincs, nem tud fejet hajtani senki előtt. Csak egy ember van, a ki vitézség dolgában megközelíti: Tullus Aufidius, az ellenséges volszkusok vezére. Coriolanus azt mondja egy helyt, hogy ha az egész világ háboruban állana s ő és Aufidius egy részen harcolnának, ő az ellenséghez pártolna, hogy sikra szállhasson ellene. Ime a vitézség és a dicsőségzomj felülmúlja Coriolanusban még a hazaszeretetet is. A személyes vitézség több neki, mint a haza érdeke. Ez a nyilatkozat mintegy előkészít bennünket arra a fordulatra, hogy a hazaszerető hősből hona romlásán munkáló hazááruló válik.

Származás és nevelés hatottak tehát közre, hogy Coriolanusból vitéz, de saját érdemeit mindenek fölé helyező, magát csaknem földi istennek képzelő s az egyszerű népet megvető telivér arisztokratát alkossanak. Mindamellett nem a vitézség egyedüli érdeme; ki vannak benne fejlődve az igazi büszkeséggel és szeplőtlen önérzettel mintegy vele járó tulajdonok: a nyíltszivűség, magát tetetni nem tudás, az önzetlenség s az a szerénység, a melylyel érdemei, hadi tettei jutalmát fogadja. A zsákmányból nem kíván többet, mint a mennyit mások kapnak: nem akarja, hogy érdemei ki legyenek egyenlítve. Mivel valódi érdemre törekszik s önérzete és anyja öröme legnagyobb jutalma, azért külső kitüntetések iránt csaknem teljesen közönbös. Nem törekszik fővezérségre, megelégszik azzal, hogy a fővezér az ő dicsőségének első hirdetője, magasztalója. Talán consulságra sem pályáznék, ha anyjának ambíciója nem ösztönözné. Viszont túlsz büszkeségben anyján, mert érdemei tudatában nem akar hódolni a szokásnak és sebhelyeit muto-

gatva szavazatokat koldulni. Anyja kedvéért s mert fölkelte ambíciójában most már szégyenletesnek tartaná a kudarcot, megteszi, megalázza magát, de tettett alázat leple alatt nem tagadhatja meg büszkeségét s gúnyosan bánik a néppel, melyet megvet. Épen ezért hazaszeretete is egyoldalú, mert nem akarja tudni, hogy nép nélkül nem állhat fenn az állam. Ő csak a nemeseket becsüli valamire, bár azok közt sem ismer magához hasonlót. Mivel tettetni nem tudja magát, azért hizelegni sem tud senkinek, legkevésbé a népnek.

Csak anyjának van olyan nagy hatalma fölötte, hogy mindenre rá tudja venni, mert anyja lelkét szívta magába, annak megelégedését kivívni volt mindig főtörekvése, legnagyobb jutalma. Anyja veszi rá, hogy szavazatokat kolduljon (bármily kevélyen viseli az alázat köntösét), anyja veszi rá, hogy a megbántott népet és tribunusokat kiengesztelni siessen s használjon fattyuhangokat, szóval hogy képmutató legyen. Nehezen vállalkozik ez aljas szerepre, de megadja magát, mikor anyja azt mondja: «Nagyobb szégyen nekem koldulni tőled, mint ő tőlük neked . . . Enyém vitézséged, tőlem szivád azt; e gög sajátod.» A fiu megalázza magát, hogy anyját ne lássa megalázva. Arra azonban nem kerül rá a sor, hogy el is játszsza a neki nem való szerepet, elég Sicinius tribunusnak egy szava, az «áruló!» hogy mindent elfelejtsen és semmi veszéllyel nem gondolva féktelen dühét és ádáz gyűlöletét tartózkodás nélkül kifejezze, Mikor pedig a megvetett nép képviselője kimondja rá a számkivetést és a nemességnek nincs annyi ereje, hogy első emberét megvédelmezze, természetes, hogy egy Coriolanus nem megadással, hanem féktelen göggel fogadja az ítéletet:

«Hitvány kutyák! kiknek léleketét
 Úgy gyűlölöm, mint a büzhödt mocsárt
 S kegyét becsülöm, mint a temetetlen
 Halott maradványát, mely légemet
 Megrontja: én számtízlek titeket . . .
 Megvetve a várost miattatok,
 Hátat fordítok . . . Széles a világ!»

A ki önmagát becsülte legtöbbre, az saját sérelmét természetesen oly nagy dolognak tartja, hogy semmi megtorlást nem kevesell érte. Coriolanus is egyszerre kész megvetni hazáját s annak ellenségeihez szegődik, hogy boszuját megállhassa. A boszuvágy fölibe kerekedik benn minden nemesebb érzésnek, tisztább indulatnak.

Megtagadja önmagát, egész multját, midőn legnagyobb ellenségéhez, Aufidiushoz indul.

«Hazámat gyűlölöm s szeretem ez
Ellen-várost. Benézek. Ha megöl,
Igazságot tesz; hogyha befogad,
Szolgálok nemzetének».

A ki önző boszúvágyában ennyire harcot izen a fenálló világrendnek, annak erkölcsileg is sülyedni kell. Ő, a ki soha, politikából se tudta magát tettetni, soha még barátjainak sem hizelkedett, most, hogy boszuálló tervét megvalósíthassa, volt elenségei előtt hajlik meg, azoknak hízeleg. Egész sorsát, életét Aufidiusra bizza. A ki nem ismert akaratot a magáé fölött, most egyszerre lemond sorsa intézéséről s az ellenség kegyelmétől teszi függővé életét. S az a Coriolanus, a kit a költő rajzol, nem tehet másképen. Hallja az áruló szót, melyet meg nem érdemelt, siet azt megérdemelni: árulóvá lesz. Ki mindenki ura tudott lenni, most az ellenség szolgájává válik. «Szülő, nő, gyermek, én nem ismerem — mondja az előtte könyörgő ősz Meneniusnak, — *másnak szolgálok*. Bár magam kívánok boszút, elengedése annak a volszk szivekben van.»

Ime Coriolanus, a római hazafi, meghalt, csak az ellenségnek és saját haragjának vazallusa marad meg belőle. Mint a volszok erkölcsi zsoldosa áll Róma előtt, hogy eltörölje a föld színéről. Siket minden esdeklésre, hiába kéri Cominius, ki neki a Coriolanus dísznevet adta volt, hiába jó Menenius, a kit apjaként szeretett s a kinek békítő beszéde a lázongó népet is le tudta csendesíteni. A költő azonban már meggyőzött volt bennünket arról, hogy van egy lény, kinek szava Coriolanust legerősebb elhatározásában is megindítja. Anyja ez, a vele rokon lélek, ki azonban fölülmulja fiát honszeretetben. Elhiszszük a történelemnek, el Plutarchosnak, hogy anyja szavára jobb útra tért a honáruló, de Shakspeare az, a ki meggyőz róla, hogy ennek így kellett történnie. Nem is annyira remek beszédével, okaival fegyverzi le fiát (a mely beszédet különben csaknem szóról-szóra Plutarhostól vett át a költő), mint inkább azzal, hogy térdre omlik előtte s e természetellenes hódolattal, melyet a pártütő fiu meg nem érdemel, fölkelte jobb érzését, a természetes fiu érzést; mert Coriolanusnak érző szive van anyja, neje és fia iránt. Ezt az érző szivet boszúvágyában megtagadja, de most föltámadt az elfojtott jobb érzés és ez a magából kiforgatott embert visszaadja önmagának. Volumnia fia nem dülhatja Rómát, nem mocs-

kolhatja be nevét, melyet a hős anya oly dicsőnek álmódott. Enged, de már késő, nem nyerheti vissza előbbi életének elvetett erkölcsi alapjait. Az, a ki fegyverrel dúlta hazája földjét, eljátszotta jogát a a tisztelethez, mint polgár. A megvetett, megtagadott honba vissza többé nem térhet. Élete az ellenség kezében van, melyet többre becsült honfitársainál, s Aufidius, ki növekvő irigységgel s féltékenységgel látta emelkedni Coriolanust a volszkus nép szeretetében s kétségbeesetten látta hanyatlani saját népszerűségét, él az alkalommal, hogy nagy vetélytársát, a megközelíthetetlen hőst álnokul eltegye láb alól.

Igy Coriolanust utóléri a tragikus végsors annak kezétől, a kivel hazája vesztére természetellenes frigyét kötött. Ime tehát a legnagyobb személyes érdekem sem jogosítja föl a polgárt, hogy polgártársait, e nálánál alantabb állókat lenézzé; semmi személyes sérelem nem lehet oly nagy, hogy valakit a köz ellen való támadásra jogosítana. Egy ember önző érdeke soha sem nyerhet elsőséget a köznek érdekével szemben. A tragikai hatás teljes, a költői igazságszolgáltatás hiánytalan. *Féltettük* Coriolanust, mikor a köznek érdeke ellen támadt, *szántuk*, mikor a nagy hősnek számkivetés lett a jutalma, de *megnyugszunk* a hazaáruló sorsában, melyet maga idézett elő s tisztulunk a félelemtől, a szánsalomtól s nem kívánunk a hős romboló szenvedélyeiben részt venni. Ezt az érzést nevezi Aristoteles *katharsis*nak, lelki tisztulásnak, megigazulásnak.

Nem véletlen, hanem igen jellemző, hogy Shakspeare-nek ezt a nagy tragédiáját épen Petőfi fordította magyarra. «Coriolanus büszke, daczos, kemény, de anyai szóra meglágyuló természete nagyon illett. Petőfi egyéniségéhez, a ki demokrata elvei mellett aristokrata érzésű volt. Nagy szeretettel és lelkesedéssel fogott a dologhoz és fordítását különösen a beszéd heve és ereje tünteti ki.» (Greguss.)

E színházban boldogult nagyunk, E. Kovács Gyula játszotta volt ritka nagy sikerrel Coriolanust. Anyját annyira szerető lelkére oly nagy hatással volt ez a szerep, hogy előtörő könnyeit nem tudta visszafolytani. Coriolanusnak kitűnő ábrázolóját fogjuk látni ma is kiváló tragikus művészünkben, Molnár Lászlóban. Figyeljünk s lélekben éljük át Coriolanus fényes alakjának tragikus pályáját.